

שילוב ערבים בסביבות הגיל 30 שהיו מצטיינים בבית הספר

בשוק העבודה – מחקר גישוש איכותני

ד"ר אילן שדמה

רקע כללי

מחקר זה בוחן את השילוב של ערבים שהיו מצטיינים בבית הספר והנם כיום סביב גיל 30 בשוק העבודה. זהו מחקר גישוש, הבוחן את הסוגיה באמצעות מחקר שדה המבוסס על ראיונות עומק חצי מובנים עם 30 מרואיינים והוא המהווה חלק ממחקר רחב יותר המתעתד לבצע גם בחינה כמותנית של הסוגיה בהתבסס על סקר בקרב כ-1,200 משתתפים. ידוע כי האוכלוסייה הערבית בישראל משולבת בשוק העבודה במידה פחותה משמעותית ביחס לזו היהודית. בנוסף לכך, במקרים רבים, השילוב הוא בחתך תעסוקה נמוך יותר כעובדי 'צווארון כחול', פעמים רבות גם של בעלי השכלה אקדמית. תת הייצוג בתעסוקה בכלל ובמשרות מבוקשות בפרט, ניכר ביתר שאת לגבי הנשים הערביות שרק כשליש מהן משולבות בשוק העבודה (בהשוואה לכשני שלישים בקרב הנשים היהודיות). השילוב הפחות של הערבים בשוק העבודה נובע משורה של חסמים הן בקרב החברה הערבית והן בקרב זו היהודית (בממסד, בקרב חברות עסקיות ובחברה אזרחית).

אחד החסמים הבולטים המתוארים בספרות הוא החינוכי. על פי הסבר זה שיעורי הזכאות בבחינות הבגרות בקרב ערבים, נמוך מהשיעור המקביל בקרב יהודים ועומד על כ-60% מול 50%. בבחינת הפערים בשיעור תעודות הבגרות העומדות בסף הדרישות של המוסדות האקדמיים, הפער הנו גבוה יותר ועומד על כ-50% בקרב יהודים מול כ-35% בקרב ערבים¹. בהקשר זה יצוין כי הנתון האחרון מתייחס לתעודות בעלות הישגים מינימאליים לקבלה למוסדות להשכלה לגבוהה ולא לכאלה שיכולות להתחרות מול תלמידים יהודיים מצטיינים על מקום בפקולטות ובמסלולי לימוד מבוקשים. יתר על כן, הבחינה הפסיכומטרית התלויה במידה רבה בהישגים ורמת הלימודים בבתי הספר, מהווה חסם חינוכי נוסף לכניסה לאוניברסיטאות. ידוע על פער מתמשך בין יהודים וערבים בבחינה, כשהממוצע בקרב יהודים עומד על כ-560 ואילו בקרב ערבים על-470². מציאות זו מעידה על כך שבפועל, לצעירים ערבים רבים קשה מאוד להתקבל לפקולטות מבוקשות (שבסיום הלימודים יכולה להביא לשילוב בתעסוקה מבוקשת). בנסיבות

¹ למ"ס 2013 - שנתון סטטיסטי לישראל, לוח 8.26

² נתוני המרכז הארצי לבחינות והערכה.

אלה, המחקר הנוכחי מתמקד בתלמידים ערביים מצטיינים³, קרי כאלו שיכולים להתמודד על מקום במוסדות להשכלה גבוהה בחוגים ומסלולי לימוד מבוקשים והוא מתכוון לבחון את שילובם בלימודים גבוהים ובשוק העבודה.

מטרות המחקר

1. **בחינת השילוב של ערבים שהיו מצטיינים בתיכון והנם בסביבות הגיל 30 בלימודים גבוהים ובשוק העבודה** - הבחינה תתמקד בתחומי עיסוק שונים בדגש על הסוגיה של "פריצת תקרת הזכוכית". במסגרת זו יבחן מי כלל לא היו מעוניינים ב-"פריצת תקרת הזכוכית", מי שהיו מעוניינים, אולם לא הצליחו לעשות זאת ומי שהיו מעוניינים ועלה בידם לעשות כן.
2. **ההסברים בנוגע "לפריצת תקרת הזכוכית"** - במסגרת זו יוצגו הסברים למצבם של המרוויינים השונים - מי שכלל לא שאפו "לפרוץ את תקרת הזכוכית", מי שניסו אך לא הצליחו ומי שעלה בידם לעשות כן. בהסברים תהיה התייחסות לגורמים הקשורים ישירות במחפשי העבודה - כמו מאפיינים דמוגרפיים או אופן חיפוש העבודה, מידת השאפתנות; גורמים הקשורים במחפש העבודה בעקיפין כמו הסביבה החברתית, סביבה משפחתית וחברתית ומידת הרכישה של הון חברתי מהרוב היהודי וגורמים הקשורים בשוק העבודה.
3. **הצגת מכניזמים לפריצת תקרת הזכוכית בשוק העבודה** - במסגרת זו יוצגו מכניזמים שונים המסבירים כיצד גורמים מסוימים הביאו לשילוב פרטים מאוכלוסיית היעד במקצועות המהווים "פריצת תקרת הזכוכית", באילו חסמים נתקלו ואיך התמודדו עמם.

אוכלוסיית היעד

ערבים בסביבות גיל 30 שהיו מצטיינים בבית הספר התיכון ומשולבים כיום בשוק העבודה במגוון תחומים.

מתודולוגיה

המדגם: 30 גברים ונשים מרקע חברתי מגוון. חלקם כלל לא שאפו לפרוץ את תקרת הזכוכית, חלקם ניסו אך הדבר לא הסתייע וחלקם ניסו והצליחו. המרוויינים נבחרו לפי מאפיינים דמוגרפיים ומאפייני שילוב בשוק העבודה ואותרו בשיטת כדור השלג.

כלי המחקר: ראיון עומק חצי מובנה עם אוכלוסיית המדגם. מדריך הראיון כלל שני חלקים, הראשון מובנה שכלל פרטים דמוגרפיים וכן שאלות בנוגע לצבירת הון חברתי מחברת הרוב היהודית והשני, פתוח שעסק בקורות המרוויינים מאז סיום לימודי התיכון, ומתמקד במסלול חייהם המקצועי ומידת השילוב שלהם בשוק העבודה הכללי. חלק זה מדגיש את ההקשר של "פריצת תקרת הזכוכית" מספק, הסבר השיקולים שלהם בשלבים השונים, חסמים בהם נתקלו ואופן ההתמודדות עמם.

³ הגדרת תלמידים ערבים מצטיינים מתבססת על הגדרת משרד החינוך, על פיה הם זכאים לתעודת בגרות שהשלימו לפחות 30 יח"ל, בציון ממוצע 90, 5 יח"ל באנגלית ו-4 יח"ל במתמטיקה.

שלבי העבודה

1. סקירת ספרות
2. ראיונות עומק בשדה
3. ניתוח ועיבוד הנתונים
4. כתיבת הסקירה

לו"ז לסיום העבודה

רבעון 1, 2015